

Hasan UKËHAXHAJ

ALTERNATIVAT TONA PËR ZGJIDHJEN E ÇËSHTJES KOMBËTARE

Çereku i fundit të shekullit të nëntëmbëdhjetë, në historinë evropiane shquhet për dy arsye: E para, Perandoria Osmane, qysh e pat «diagnostikuar» edhe Sami Frashri si i sëmuri i Bosforit, e kishte marrë tatëpjetën dhe, e dyta, Rusia cariste e cila synonte për të dalë në Mesdhe përmes Grykës së Bosforit, bashkë me marionetat e saj ballkanike, i shpallen luftë. Meqë synimi i tillë ishte krejtësisht i papranueshëm për Anglinë dhe Francën, ia ndalen turrin. Të sapo cekurat bashkë me Gjermaninë dhe Austro - Hungarinë palëve ndërluftuese ua imponuan edhe tavolinën. Rusia si fituese e luftës e ndëshkoi Perandorinë Osmane. Por, kur u publikua marrëveshja e cila në histori njihet si Traktati i Shën Stefanit, Fuqitë e Mëdha evropiane ua kundërshtuan duke ua bërë të njohura palëve se lënda do të shqyrtohet në një forum ndërkombëtar.

Ishte pranvera e vitit 1878-të. Evropëerëndimorët u pajtuan që nenet e atij traktati të shqyrtohen në Kongresin e Berlinit, i cili do të fillonte me 13 qershor. Në dokumentin famëkeq cenoheshin edhe trojet shqiptare, prandaj anëtarët e Komitetit të Stambollit, përveç protestave që i organizuan me veprimtarët anë e kënd trojeve shqiptare, filluan që të përgatiten për t'i dalë zot atdheut për ditët e vështira që priteshin. Ndërkaq, derisa vazhdonte lufta ruso-turke, Serbia, marioneta standarde e perandorisë së Rusisë, në vjeshtën e 1877-tës i pat pushtuar trojet shqiptare nga Molla e Kuqe, siç thotë populli, duke filluar nga Nishi e për të vazhduar me Pirotin, Kurshumlinë dhe Vranjën e deri në Gjiilan. Ushtria e saj barbare vrau e

preu mijëra shqiptarë, dogji qindra fshatra. Pra, kreu një spastrim etnik, meqë ata që shpëtuan, u vendosen në Kosovën e sotme e shumë prej tyre nuk u ndalen deri në Anadoll.

Hapi i parë që e ndërmori Komiteti i Stambollit ishte organizimi i një Kuvendi gjithëkombëtar i cili do ta përgatiste mbrojtjen e atdheut me pushkë e me pendë. Pas një veprimtarie të pandërprerë e të mundimshme arriti që ta formojë Lidhjen Shqiptare të Prizrenit, e cila i filloi punimet tri ditë para Kongresit të Berlinit...

Çka kërquan shqiptarët në rrethanat e pranverës së '78-es? Atë më të arsyeshmen që ishte e mundshme: «Në vend të pavarësisë së plot kombëtare, ata vendosen të kërkonin bashkimin e trojeve të tyre në një vilajet autonom shqiptar në kuadrin e Perandorisë Osmane». Arsyeja e atij këmbimi? Se mos shqiptarët shprehnin

«vullnetin» e tyre që edhe më tej të jetonin nën kthetrat e pushtuesit?! Jo. Atëherë? Me statusin e asaj «republike» sinonin që të ruanin tërësinë e trojeve dhe kompaktësinë etnike të popullit shqiptar. Dhe, përtej kësaj, një zgjidhje e tillë » do të gjente përkrahës në arenën ndërkombëtare të paktën mbështetjen e atyre Fuqive të Mëdha që nuk e dëshironin shpartallimin e plotë të Perandorisë Osmane (citimet e mësipërme: Historia e popullit Shqiptar II, Tiranë, 2002, f. 45). Se mos e ndryshoi Lidhja Programin? Jo, studiuesit e kanë vlerësuar atë qëndrim si lëvizje të natyrës taktike, e cila do t'i mundësonte asaj përgatitjet në të gjitha aspektet duke përfshirë edhe organizimin e forcave ushtarake (po aty). Këtu nuk po e kapërcej as aktin e një grupi atdhetarësh shkodranë, i cili Kongresit ia kërkoi Pavarësinë e Shqipërisë. Ajo do të ishte akt i kryer që do t'i mënjanonte një varg ngatërresash në Ballkanin e trazuar.

Ndërkaq, Kongresi nuk e pranoi as të paren se të dytën nuk e vuri fare në kandar. Madje, përgjigjja që Abdyl Frashri e mori nga Bizmarku, në takimin që e pat me të, në cilësinë e Kryetarit të Kongresit se « Nuk ka një komb shqiptar » (Vep. e cit. f. 162). Ishte një fyerje sui generis. Ai sadist e dinte që ka, por nuk donte ta dinte, se për shqiptarët nuk mund të mos kishte lexuar diçka nga titanët e kombit që i përkiste, ndër të cilët po i përmendi Laibnicin, Hahnin,

Bopin, e Kreçmerin – «njërin nga nënshkruesit e diplomës së gjuhëtarit tonë» (Shaban Demiraj: Eqrem Çabej, Tiranë, 1990, f. 14) e ndonjë tjetër. Po se ka ende shqiptarë, para së gjithash, i tregoi populli nën udhëheqjen e Lidhjes me Epopetë që i shkroi me gjak, gjatë atyre tridhjetegjashtë muajve kundër osmanëve, grekëve dhe serbo-malazezëve.

«...Rrjedha e historisë mund të kishte qenë detyruar të merrte tjetër rrugë e të ç'bënte çka kishin ndërtuar vitet e shekujt... atë situatë krize vërtetë tragjike që rrezikoi ta shpinte popullin në »pikën zero« të rrugës së tij» (Aleks Buda: Konferenca Kombëtare e Studime për Lidhjen Shqiptare të Prizrenit 1878-1881, Tiranë, f. 10/11). «... e pa lëvizjen kombëtare shqiptare që atë e pasoi, ndoshta Shqipëria që doli nga Konferenca e Ambasadorëve, do të ishte katandisur në një provincë lëlipute si ajo që u formulua në Traktatin e fshehtë të Londrës në vitin 1915» (Kristo Frashëri: Lidhja Shqiptare e Prizrenit, Tiranë, 1997, f. 425). Citimeve të mësipërme do t'ua shtoj edhe një, përmes të cilit togfjalëshi « Çështja shqiptare» zbërthehet me gjuhë matematikore: «... dalja e problemit shqiptar në planin diplomatik i përket ... periudhës së Krizës Lindore ... dhe që pati kulminacionin e vet në Kongresin e Berlinit... Në historinë e brendshme të Shqipërisë u korrespondon viteve të Lidhjes Shqiptare... me të cilën Lëvizja Kombëtare Shqiptare arriti apogjenë e saj në shekullin, 19-të (Arben Puto: »Pavarësia shqiptare dhe Diplomacia e Fuqive të Mëdha, Tiranë 1978 f. 12). A ka të tjerë që në këtë rast nuk mund të kapërcehen? Por, ndër ta, madje nga më të dalluarit është edhe Ukshin Hoti, të cilin po e citoj në mënyrë që komenti të jetë sa më i çartë. «... Nga ky aspekt mund të thuhet se çështjen shqiptare e krijuan Fuqitë e mëdha dhe se ato, normalisht, edhe do të duhej ta zgjidhnin. Mirëpo Fuqitë e Mëdha nuk merren me zgjidhjen e çështjeve të tilla pa pasur interesa të veta dhe sidomos jo pa u bërë iniciimi i zgjidhjes së një çështjeje të tillë nga vet faktori politik shqiptar. Në të kaluarën, duke qenë prezent në vetëdijen politike shqiptare, por edhe objektiv i kombinimeve të ndryshme të strategjisë politike të Fuqive të Mëdha, zgjidhja e kësaj çështjeje u aktualizua herë pas here, por akoma mbeti për t'u zgjidhur»

(Filozofia Politike e Çështjes Shqiptare, Tiranë, 1995 f. 60). Për të më sipërmet disa rreshta i konsideroj të pashmangshëm: Dy citimet e para dëshmojnë se baballarë, gjysh e stërgjysh na kanë mësuar se mbrojtja e atdheut nuk ka çmim. I treti, për të gjithë ata që i dinë 36 shkronja të alfabetit të gjuhës shqipe mund t'i kuptojnë pa vështirësi dy anët e medaljes që i kishte çështja jonë kombëtare, binarët e së cilës nuk kanë arritur ende në cakun ku i vihet pikë. E për të katërtin do të zgjatëm pak më shumë: Mendimi i studiuesit U. Hoti se «çështjen shqiptare» e krijuan Fuqitë e mëdha prandaj ato edhe do të duhej ta zgjidhnin, është i pakontestueshëm, por ajo duhet inicuar nga populli shqiptar. Së dyti se djepi i Çështjes Shqiptare është Konferenca e Londrës është pjesërisht i saktë, për arsye se me vendimet e saj, ajo hyri në një fazë të re. E cili është djepi i mirëfilltë, u tha më lart.

Tani rreth inicimeve, të cilat U. Hoti i konsideron parakusht për zgjidhjen e çështjes sonë kombëtare, disa rreshta: Duke i përfshirë edhe vitet e Lidhjes Shqiptare, respektivisht mandatin e Kongresit të Berlinit e deri në prag të Konferencës së Londrës, populli shqiptar me udhëheqësit e vet shkruan epope të njëpasnjëshme. Në betejat që i zhvilloi kundër pushtuesit turk dhe fqinjëve shovinistë, të cilat u kurorëzuan me shpalljen e Pavarësisë së atdheut me 28 Nëntor të vitit 1912, të cilën e pranoi i dyti auditorium i cekur pak më lart. Mendoj se gjatë atyre 34 viteve me heroizmin e tij për lirinë e vendit, siç e thash pak më lart termi i studiuesit tonë inicime nuk është adekuat.

Po, çfarë Shqipërie njihte Londra? Gjysmën e trojeve që njiheshin me atë emër. Pjesën tjetër ua pjesëtoi fqinjëve, të cilët të nxitur nga Rusia, iu vërsulën Turqisë, prandaj kërkonin shpërblimin. Edhe shqiptarët, shëmbëllyeshëm viteve të Lidhjes, shkruan epope me gjakun e tyre në betejat e njëpasnjëshme kundër pushtuesve. Prandaj, Vendimet e Konferencës së Londrës, ishin të dëmshme për shqiptarët, në favor të shteteve që u krijuan.

Vendimet e Konferencës ua bëri të njohura Kryetari i saj - ministri i punëve të jashtme të Mbretërisë së Bashkuar, i cili e pranonte aktin kriminal, por e arsyetonte me kushtin nëse ishte mënjanuar lufta në përmasa evropiane. Por, siç dihet, lufta qe

parandaluar për aq kohë «sa u qëndron bryma rrezeve të diellit në mëngjesin e një dite vjeshte». Shqipërisë neutrale kobe të reja – ushtritë e të dy kampeve kundërshtare kalëronin anë e kënd territorit të saj. Këtu nuk e shoh të arsyeshme të ndalem në plagët e viteve të Luftës së Parë Botërore, por nuk mund të mos theksoj se ajo shpëtoi nga copëtimi edhe më i trishtë, sikur në Konferencën e Paqes Presidenti Amerikan Willson të mos ua bënte me dije evropianëve se nuk do të pranojë asnjë vendim që rezulton nga ndonjë marrëveshje e fshehtë. E, siç dihet, e tillë ishte Traktati i fshehtë i Londrës (HPSH III, Tiranë, 2007, f. 79/129).

Si nga aktet heroike, mund të mësohet edhe nga të turpshmet, për t'mos i përsëritur. Asambleja Kushtetuese konstituimin e së cilës e porositi Konti Çiano vendosi «që Shqipëria t'i bashkohej Italisë. Për këtë qellim iu kërkua mbretit Viktor Emanuel II që të pranonte kurorën e Shqipërisë. Në këtë mënyrë, Shqipëria e humbiste pavarësinë dhe identitetin shtetëror» (HPSH IV, Tiranë, 2008 f. 24/25). Ky turp nuk ishte rastësi, ishte epilogu i veprimtarisë antikombëtare të Ahmet Zogut që e filloi me Pashiqin, i cili e ktheu në Tiranë me bajonetat e tij (shpërblimi dihet), ishte çmimi që duhej t'ia paguante Musolinit që e mbajti në pushtet më tepër se një dekadë.

Duke e organizuar luftën antifashiste, Shqipëria u radhit në anën e duhur të historisë, si pjesë e koalicionit në krye të të cilit ishin tri Fuqitë e Mëdha – ShBA, Anglia dhe BRSS-ja, të cilat, përmes Kartës së Atlantikut u bënë thirrje që t'u bashkoheshin duke u premtuar se mosmarrëveshjet midis fqinjëve, qofshin ato edhe të karakterit territorial, do të zgjidheshin sipas parimit të vetëvendosjes pas përfundimit të luftës.

Populli shqiptar, iu përgjigj jo vetëm me fjalë kërkesës. Prandaj, në bazë të premtimeve e organizoi Konferencën e Bujanit, e cila përmes Rezolutës e shprehte vullnetin që pas luftës Kosova t'i bashkëngjitej Shqipërisë, sepse pjesë e saj ishte, por Konferenca e Londrës ia pat dhënë peshqesh Beogradit.

Këtu nuk mund të mos theksohet se në Konferencë ishte i pranishëm edhe «përfaqësuesi i Misionit Anglez, i cili pas

përshëndetjes i vlerësoi përpjekjet e popullit të Kosovës në radhët e Lëvizjes Antifashiste» (HPSH IV, Tiranë, 2008 f. 142). Se mos e legjitimoi oficeri anglez Konferencën edhe në rrafshin politik, meqë ky segment ishte strumbullari i saj?! Ndërkaq Titoja, pas tre a katër muajve i shpalli të pavlefshme votat pro Rezolutës. Siç do të shihet më tej, ai qëndrim ishte vetëm prologu i sjelljeve të tij antishqiptare. Rrugën ia trasuan Çërçilli e Stalini në Moskë, të cilët në tetorin e '44-es vendosën që Jugosllavia të restaurohej në kufijtë e vjetër të Mbretërisë së Karagjorgjeviqëve. (Konferenca e Jaltës, Tiranë, 1996, f.9). Të tretit, Presidentit Ruzvelt, në shkurtin e 1945-tës në Jaltë ia komunikuan ciklin e marrëveshjeve për Ballkanin, ndër të cilat ishte edhe e mësipërmja. Pas kësaj, Titoja e dërgoi ushtrinë në Kosovë; dihet se ç'ndodhi.

Duhej të kapërdihej e pakapërdishmja, prandaj, rrugës për në Konferencën e Paqes që mbahej në Paris Enver Hoxha i tha Titos në Beograd «Kosova është shqiptare, i përket Shqipërisë dhe duhet t'i kthehet Shqipërisë...» (Kosova është Shqipëri, Tiranë, 1999 f.53). Konverzacionin e mëtejshëm midis dy «miqve» të përbetuar po e kapërcej. E atje për ku ishte nisur Enver Hoxha ua dha përgjigjen shovinistëve grekë që kërkonin ta ndanin Shqipërinë me Jugosllavinë. Anglo-amerikanët e mbështetnin, po fqinji verior, Jugosllavia, e kundërshtonte sepse e donte te tërën për veti. Mosha Pijade, kryetari i delegacionit e njëri nga bashkëpunëtorët e Titos kishte propozuar që «Kancelaria e Republikës Federative të Jugosllavisë në Beograd të mos i kishte gjashtë por shtatë kabinete dhe kabineti i shtatë» t'i përkiste Republikës Jugosllave të Shqipërisë (Xhelal Xheçovi: Shteti shqiptar dhe shteti i Kosovës, Tiranë, 1998, f.130).

Ndërkaq, pas ndërprerjes së marrëdhënieve midis BRSS-së dhe Jugosllavisë, Shqipëria ia ktheu shpinën fqinjit dinak, ndonëse tjetri të cilit i drejtohej e kapërcente shumëfish. Prandaj, në rrethanat e reja E. Hoxha përmes një letre ia përkujtoi edhe Moskës vullnetin dhe vendosmërinë e popullit shqiptar që jetonte në trojet e veta, për t'u bashkuar me Shqipërinë: «Kurrfarë zgjidhjeje tjetër popullsia shqiptare e Kosovës nuk dëshiron ta pranojë dhe çdo zgjidhje tjetër

ajo e quan të padrejtë; të padrejtë e quajmë edhe ne» (Letër e panjohur e Enver Hoxhës mbi Kosovën, Tiranë, 2002, f.25).

Pas vitit, 1948, dhuna dhe terrori titisto-rankoviqist ndaj shqiptarëve vazhdonte në të njëjtat përmasa. Mjafton të ceket shpërngulja e mijëra shqiptarëve për në Turqi dhe aksioni famëkeq për mbledhjen e armëve si pretekst. Megjithatë, atdhetarët e gatshtëm edhe për sakrifica të pa imagjinuara, e inauguruan rrugën e re, realisht e vetmja që u kishte mbetur: Organizimin e veprimtarisë ilegale. Pas NDSH-së organizatat e themeluara nga Kadri Halimi, Metush Krasniqi dhe Adem Demaçi, ishin ato që i vunë bazat e saj. A-ja e programit të secilës ishte bashkimi i trojeve shqiptare me shtetin amë. I treti nga të përmendurit në saje të veprimtarisë që e zhvilloi konsiderohej si ideologu i Lëvizjes Kombëtare.

Në demonstratat e 1968-tës alternativa për bashkimin kombëtar mbeti pak a shumë nën hije; u brohorit e reja «Kosova Republikë». Por organizatat që u formuan në vitet e '70-ta (nuk po ndalem në emrat e tyre e as të protagonistëve) e rehabilituan të parën. Ndërkaq, në demonstratat e Pranverës së vitit 1981, bashkë me blerimin e stinës, si krahët e shqiptonjës, valoi sërish e dyta. Por, duhet thënë se ai komplementarizëm nuk ishte antagonist i përmasave shqetësuese. Serbia nuk arriti ta qetësojë gjendjen në Kosovë nëpër vitet e asaj dekade, falë veprimtarëve të ilegales, disa prej të cilëve ranë dëshmorë, organizatorëve dhe pjesëmarrësve në demonstratat e vitit 1989 e 1990, në të cilat ranë gjithashtu dëshmorë. Vitet e sapo cekura e tjetri pas tyre kanë hyrë në faqet e historisë evropiane:

me bashkimin e Gjermanisë, shpartallimin e Bashkimit Sovjetik dhe të Jugosllavisë, panorama jo vetëm politike e Evropës ndryshoi. Në dhjetorin e 1990-tës, Sllovenia e shpalli Pavarësinë e në muajt e vitit tjetër Kroacia, Maqedonia, Bosnja e Hercegovina dhe Kosova pas tyre (Platformë për zgjidhjen e çështjes Kombëtare, AKSH, 1998, f.28).

Lëvizja ilegale vazhdonte veprimtarinë e saj, e bindur se liria nuk fitohet pa luftë. Për çmimin ishte e përgatitur sepse vazhdimisht e paguante, por asnjëherë nuk u gjunjësua. Këtu një parantezë të

shkurtër: intelektualët e të gjitha trojeve etnike (jo më pak se 250 pjesëmarrës) i shprehen preokupimet e tyre për zgjidhjen e çështjes kombëtare në Kuvendin e mbajtur në Stamboll nga 24 deri me 28 nëntor 1995.

Pasardhësi i Rankoviqit u kthye nga Kemp Dejvidi fitimtar: Republikën titiste të Bosnjë-Hercegovinës arriti ta copëtojë në tri pjesë, njërën prej të cilave e shndërroi në Republika Srpska, e cila sot po u shkakton dhembje koke instancave politike në të dy anët e Atlantikut përmes nënës Serbi e gjyshes Rusi. Prandaj, i krekosur në marsin e 1999-tës i tregoi Kosovës se «muajt e mjaltit» – as luftë as paqe përfunduan. Po, edhe Jasharët e Prekazit të Drenicës, falë heroizmi mitik i familjes, ishte kushttrimi i paimagjinueshëm. Lirinë Kosovës ia solli gjaku i dëshmorëve e i martirëve, në llogore e istikame. Pra, Ushtria Çlirimtare e Kosovës ishte dhe mbeti sinonimi i të gjitha përpjekjeve të popullit shqiptar të organizuar në organizata ilegale e cila në fund i dha grushtin vdekjeprurës pushtuesit shekullor. Është alternativa e vetme që kombi nga Lidhja Shqiptare e Prizrenit ja rriti fitoret e njëpasnjëshme. Dihet se Çështja Shqiptare është e pazgjidhur edhe në ditët tona.

Prandaj, për realizimin e aspiratave kombëtare mund të mësojmë nga e kaluara të cilën duhet sinkronizuar me rrjedhat që na presin. Pra, në asnjë rrethanë nuk duhet të heqim dorë nga ajo që është e jona.